

Falusi turizmus, mint településfejlesztési lehetőség Nagybörzsönyben

The rural tourism as a settlement development opportunity in Nagybörzsöny

Készítette: Szakolczai Zsófia

Konzulens: dr. Ilyés Zoltán

Miskolc, 2011

Tartalom

Bevezetés.....	3
1.Nagybörzsöny földrajzi, demográfiai, történelmi jellemzése és jelen helyzete.....	7
2.Turizmus Nagybörzsönyben- Turizmusantropológiai elemzések.....	10
2.1.Turisztikai kínálat és turisztikai attrakciók.....	11
2.2.Falusi turizmus lehetőségei a turizmust működtetők szempontjából	13
2.3.Megalkotott hagyományok.....	16
2.4.Nagybörzsöny a turisták szemszögéből	21
2.5.Felmerülő problémák, megoldási kísérletek	23
3.A turizmus, mint településfejlesztési lehetőség	26
3.1.Kül- és belföldi példák	26
3.2. A Börzsöny, mint Pest megye egyik turisztikai fejlesztési célterülete	29
3.3.Kínál-e településfejlesztési esélyt a falusi turizmus Nagybörzsönyben?	32
Összegzés.....	34
Melléklet	35
Nagybörzsöny kérdőív 2011	35
1.1.A Nagybörzsönybe érkező látogatókhoz, turistákhoz szóló kérdőív.....	35
1.2.Vendégház tulajdonosokhoz és üzemeltetőkhez szóló interjú vázlat.....	35
1.3.Helyi szervezetek képviselőihez szóló kérdések.....	36
1.4.Boltosok (Lek-Vár-lak, Landhaus)	37
Képek	39
Felhasznált irodalom.....	42
Internetes források.....	43
Képek jegyzéke	44

Bevezetés

Jelen munka a *Turizmus és örökségesítés Nagybörzsönyben* című 2010-es dolgozatom folytatása, amely 2011-es terepkutatáson alapul. A helyszín és az alapgondolat nem változott, a kutatás elsősorban a turizmust működtetők és a turisták vélekedéseire koncentrált. Dolgozatomban először egy átfogó képet igyekszem rajzolni Nagybörzsöny történetéről és kultúrájáról. A jelen körülményeit, demográfiai, etnikai, vallási és gazdasági viszonyait abból a perspektívából mutatom be és értékelem, hogy azok miként járulnak hozzá a település fennmaradásának kulcsához, a turizmushoz. Dolgozatom elméleti keretét a turizmuselméleti szakirodalmak áttekintése adja. Mindenekelőtt a falusi turizmus összetevőit és működését veszem nagyító alá, hiszen a börzsönyi kistelepülésen is ennek beindítására és működtetésére tettek kísérletet. Elemzéseim leginkább turizmusantropológiai és némileg gazdasági antropológiai aspektusokra irányulnak.

Kutatásomat azért folytattam, hogy pontosabb és kiérleltebb legyen majd a két éves kutatásomat lezáró tanulmány. Mindeközben az előző évi kritikák megfontolásával vizsgáltam át újra a dolgozatomat. Nemcsak új kérdéseket tettem fel, hanem a régieket is. Ellenőrizvén saját magam következtetéseit és meglátásait is, egyfajta „kontrollkutatást” is végeztem. Úgy gondolom, hogy jól tettem, mert néhány esetben bebizonyosodott, hogy nem helytállóak korábbi megállapításaim vagy tévesek az elemzési irányvonalak.

Ebben az évben a vidékfejlesztés, településfejlesztés és a falusi turizmus összefüggéseit próbáltam meg körbejárni. Sok magyarországi falu esetében a településfejlesztés egyik kulcsa lehet a falusi turizmus működtetése és Nagybörzsöny is bele tartozik ebbe a körbe. Fejlesztési tervezetek és a turizmus beindításával kapcsolatos projektek jönnek létre jó adottságú településeken és erre kevésbé alkalmas régiókban. Számos kistelepülés próbál meg az országos trendekhez igazodni és ehhez megfelelő szolgáltatásokat nyújtani, de vajon milyen sikerrel? Tényleg működőképes elképzelések-e ezek hosszú távon, lehet-e erre alapozni egy település fennmaradását vagy fejlődését. Nagybörzsöny rendkívül jól példázza kutatásaim alapján azt a helyzetet, amely szinte az egész országban

megfigyelhető. A kezdeti sikerek után sajnos nem tapasztalható határozott fellendülés és gyakori, hogy elgyengülnek az összefogások és a próbálkozások ezeken a településeken. Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy miért nem működőképesek ezek programok, vagy miért nem hozzák a remélt sikereket.

Azt a hipotézist állítottam fel kutatásom elején, hogy Nagyörzsöny közösségének és gazdasági fejlődésének egyik kétséget kizáróan kiemelt fontosságú eleme: a turizmus. A település fennmaradásának kulcsa azonban nem ebben van hanem, a település társadalmának kohéziójában. Ehhez képest csak másodlagos kérdés, hogy milyen gazdasági stratégiát alakítanak ki vagy esetleg, hogy mennyi kívülről jövő támogatásban részesülnek. A falusi turizmus jövedelmező fenntartása azért nehéz és bizonytalan vállalkozás, mert kicsi az a „mag”, akik ennek érdekében együtt tudnak működni.

Személyes kötődés miatt kezdtem el kutatni Nagyörzsöny turizmusát. Több évig, nyaranta dolgoztam e településen és a vendéglátás csínját-bínját próbáltam elsajátítani. Megismerkedtem egyrészt a turisztikai tevékenységekkel, másrészt a falu lakosságával. Tavaly, amikor kutatásaimat megkezdtem, még belülről kerestem a kérdéseimre választ, hiszen munka közben vagy munka után kerestem fel interjú alanyaimat. Idén azonban már kutatóként érkeztem Örsénybe és egy ismerős helyi családnál szálltam meg. Tehát résztvevő megfigyelést végeztem és kívülről is szemlélődtem. Ahogyan két éve, nyilván most is meghatározta ottlétemet az, hogy hol volt a „bázisom” és ki lett a kontaktszemély, akire hivatkozhattam, illetve aki ajánlásaival valamilyen szinten meghatározta megfigyeléseim irányát. Az előző évi megfigyeléseimet a helyi vállalkozó és ifjúsági tábor tulajdonos család orientálta, az idei vizsgálódásaimat egy helyi család, akik aktívan részt vesznek a közösség életében. Az előző családnak sokkal több rivalisa és irigye volt a településen, és nem is a faluban, hanem attól valamivel távolabb az erdőben laktak, elkülönülve a falu közösségétől. A második család elfogadottabb, mert átlagos megélhetési lehetőségeik vannak, illetve bent laknak a falu központjában és mindenki ismeri őket.

Fontos interjúkat készítettem helyi vállalkozókkal és vendégház tulajdonosokkal és a boltot üzemeltető családokkal és magánszemélyekkel. Ezek nagyrészt félig strukturált interjúként készültek el. A mellékletben közzéteszem a

pontos kérdéseket. Az alanyok kiválasztásához fontos forrásként szolgált a község honlapja, melyen közzétették a bejegyzett szállásadók listáját és nyilván a helyi közösségi vezetőket is. Így került sor egy interjúra a „Tegyünk Együtt Nagybörzsönyért Egyesület” vezetőjével, a mostani polgármester asszonnyal és a „Lek-Vár-Lak” üzemeltetőivel.

2011-ben már nemcsak interjúkat készítettem, hanem kérdőívet is lekérdeztem a településre érkező turistáktól, melynek részletes eredményeit a mellékletben teszem közzé.

Szakirodalmi vizsgálódásaim főként a vidék- és településfejlesztéssel foglalkozó projektek elemzéseire, összehasonlításaira irányultak. A romániai magyar településeken, közösségekben fellelhető működő vagy beindítás alatt álló projektek jó szempontokat adtak ahhoz, hogyan vizsgáljam meg a magyarországi fejlesztési programokat (Korunk 2005, 2008). Egy magyarországi létező kidolgozott fejlesztési tervvel (Cserehát-Hernád-Bódva vidék Térségfejlesztési Program: A térség, mely élni akar, 1998, vitaanyaga: 1995) igyekeztem összevetni annak a megyének a turisztikai adatait és turisztikai fejlődését, ahol Nagybörzsöny is található (Pest Megyei területfejlesztési stratégia és operatív program, 2003). Próbáltam következtetéseket levonni, hogy hol is tart vajon országos viszonylatban Nagybörzsöny. Támaszkodtam továbbá Horváth M. Ferenc Nagybörzsöny című írására, mely a Száz magyar falu könyvesháza sorozatban jelent meg és további történeti és kulturális információim alapját jelentette egy átfogó mű Nagybörzsönyről. A különböző rendezvények, programok elemzésében nemcsak összehasonlítási alapnak vettem, hanem a téma megközelítési módját illetően is követendő példának tekintettem Pusztai Bertalan és kutatótársai pusztamérgesi esettanulmányát (Pusztai 2003).

A településsel kapcsolatban még nem igazán születtek társadalomtudományos kutatások, melyekre alapozni lehetne, de egy korábbi interjúalanyomtól, dr. Batizi Zoltántól, aki polgármesterként tevékenykedett egy ideig Nagybörzsönyben és a falu szülötte, rengeteg hasznos tudományos jellegű információt tudtam meg ismételtén. Doktori disszertációját a falu történetéből írta és nyelvészeti kutatásokat is folytatott a közösségben.

Nyilván a turizmushoz hozzátartoznak a különböző turistacsalogató rendezvények, programok is. Idén fontos szempont volt, hogy részt vegyek néhány

rendezvényen, ünnepségen, mert a honlapról való tájékozódás közben úgy vettem észre, hogy elég színes Nagybörzsöny éves programkínálatának palettája. A „Hűvös pincék-Forró kemencék” nevű gasztronómiai fesztiválon, a Vadásznapon és az augusztus 20-án megrendezett IV. Nagybörzsönyi Vigalom megnevezésű programon vettem részt.

Fotódokumentációt készítettem azokon a helyeken és eseményeken, ahol jártam, illetve a fényképeket vagy egyéb archív vizuális anyagokat az internet és a feldolgozott szakirodalom segítségével gyűjtöttem össze.

1.Nagybörzsöny földrajzi, demográfiai, történelmi jellemzése és jelen helyzete

Magyarország északi részén, Pest megyei Váctól északra, már majdnem a szlovák határ mentén helyezkedik el Nagyborzsöny. A Szobi kistérség része, nem messze az Ipoly folyótól. Rendkívül szép és gazdag természeti környezete – a Börzsöny-hegység – a Duna- Ipoly Nemzeti Park része. Tipikus „zsákfalu”, mert nincs átmenő forgalma. Viszonylag zárt terület hegyektől, domboktól körülölelve.

Népességét illetően még nem lehet a legfrissebb népszámlási adatokra támaszkodni, mert azok feldolgozása még folyamatban van. 2008-as adat szerint a teljes lakosság 795 fő. Hivatalosan a lakosság 9%-a vallja magát romának és 8% pedig német nemzetiségűnek. A hollandok számaránya a településen viszonylag kevés, csak 1-2 család él Nagyborzsönyben. Többségében római katolikusok, de viszonylag sok az evangélikus vallású lakos és vannak református családok is.

Nagyon színes és gazdag történelmi múlttal rendelkezik, melyből csak néhány fontosabb momentumot emelnék ki. A neve eredetének vizsgálatakor többféle variációra bukkanhatunk. A XIII. századtól találkozhatunk először a névvel oklevelekben Bersen vagy Wersen formában és akkor még nincs rajta a „nagy” előtag, amit majd csak később a XX. században kap meg, mert Börzsöny település máshol is van az országban. 1138-ból származik az első írásos emlék egy dömösi oklevélből, ami mint királyi birtokot emlegeti. A királyi birtokból később esztergomi érseki birtok lesz. A tatárjárás után német bányászokat telepítenek ide és ők felvirágoztatják a települést. A török pusztítások alig érintik. A középkorban élte aranykorát Börzsöny, köszönhetően bányászatának és gazdag borkultúrájának és bár nem volt kiváltságos bányavárosi joga, mégis valamilyen szintű kiváltsággal bírt. Sajnos ma már bányászatról egyáltalán nem beszélhetünk, kismértékű bortermelésről azonban igen. Érdekes a német lakosság sorsának alakulása. Sokakat elvisznek a háborúba katonának és nagy részüket kitelepítik, de sokan közülük visszatérnek, azonban nyomot hagy kollektív tudatukban, hogy nem vallhatják magukat szabadon német származásúnak. A német nyelvnek egy egyedi változatát beszélik, mely sehol máshol nem fordul elő a világban és nem

összekeverendők a svábokkal. Sajnos úgy, ahogyan német identitásukat nem merik felvállalni úgy azt sem, hogy tovább örökössék nyelvüket. Csak idő kérdése, hogy mikor tűnik el végleg. A szocializmus éveit után már csak egyértelmű fogyást tapasztalhatunk a népesség-számban és bizonyos fokú hanyatlást a falu közösségét illetően.

A jelenlegi polgármester asszony sok mindenben kiegészítette a Nagyörzsönnyel kapcsolatos ismereteimet, amelyekhez hivatalos források alapján jutottam. Nyilván sokkal realisabb, aktuálisabb képet kaptam a településről, mint amit egyébként a száraz és kemény statisztikai nyilvántartásokból megtudhatunk. A falu erősen elöregedő, sok az idős egyedülálló, nyugdíjas. Rengeteg ház áll üresen, az ingatlan-forgalom itt is olyan, mint mindenhol országos szinten. Kevés a gyermek az iskolában, az elmúlt évben a nyolc osztályba csak 52 gyerek járt, valószínűleg már az általános iskolában felső tagozat sem lesz. Ez egy falunak nagy visszafejlődést jelent, hiszen a családok életét nagyban megnehezíti, ha már általános iskolába is máshová kell járatniuk a gyermekeiket. Az a tapasztalat, hogy már a középiskola elvégzése után egyáltalán nem térnek vissza a településre a fiatalok. A bogyós gyümölcsök termelése egykor jó megélhetést biztosított, de ma már maximum három család foglalkozik ezzel, mert megszűnt a felvásárlás a környéken. Esetleg a helyi lekvár-készítő vásárolja fel a megtermelt gyümölcsöket. Nagyörzsönnyben ma alig vannak munkahelyek ezért rengeteg ember jár Vácra, Szobra dolgozni és folytat ingázó életmódot. Munkahelyek az iskolában, óvodában, az idősek otthonában és a polgármesteri hivatalban vannak, de ezeknek a helyeknek is a nagy részét már az állam irányítja és finanszírozza. A kistérség környező településeinek sincsenek jobb lehetőségek, ezeken a helyeken is hasonló problémákkal küzdenek. A legtöbb embernek a fizetése a minimálbért sem éri el és ez nem elég a megélhetésre. A szolgáltatások a településen hiányosak és alacsony színvonalúak, ezért sok mindenért be kell utazni a városba. Mindezek ellenére tapasztalható beköltözés, de ők általában városból kiköltöző nyugdíjasok és nagyon kevés a fiatal. A két holland család is főként nyugdíjas korú emberekből áll és nagyon jól megélnék hazánkban a holland államtól kapott nyugdíjukból.

Öt év távlatából nézve úgy gondolja a polgármester asszony, hogy minden évben egyre kevesebb a látogató, főleg az, aki nem csak egynapos kirándulást

tervez Nagybörzsönybe, hanem esetleg több éjszakára is marad. A turizmus teljes megélhetést senkinek sem biztosít, csak kiegészítő jövedelmet azok számára, akik a környéken dolgoznak. Napi gondok megoldásával sem boldogul sokszor a település vezetősége. A helyi civil szerveződésre támaszkodik az önkormányzat a turizmus működtetését illetően is, de az együttműködésen és az erkölcsi támogatáson kívül anyagi támogatással nem tudja segíteni annak munkáját. Az interjúalanyom saját elmondása alapján a turizmus és az idegenforgalom az, amivel változást lehetne kieszközölni, de helyi összefogással, mert a vezetés nem tud ebben segíteni.

A polgármester asszony nagyon depressziós, de ugyanakkor valós képet vázolt fel számomra. Rámutatott a problémás pontokra, amelyek a háttérben mind-mind befolyásolják azt, hogyan alakulnak ki és működnek a településen a turisztikai tevékenységek. Nyilvánvaló számunkra, hogy valamilyen megoldást sürgetnek a település problémái, de kérdés, hogy azok a kezdeményezések és stratégiák, amelyeket itt tapasztalhatunk, ténylegesen megoldást jelentenek vagy pedig újabb problémákat szülnek hosszú távon.

2. Turizmus Nagyborzsönyben- Turizmusantropológiai elemzések

A turizmus egy viszonylag új jelenség, de csupán a tömegességét tekintve, mert már az ókortól kezdve utaztak valamiért az emberek pl.: olimpiák, zarándokutak, de ezt inkább csak azok tehették meg, akik rendelkeztek elegendő pénzzel (Kiss 2001). A modern turizmus kialakulásának okai az ipari forradalomban és a technikai eszköz fejlődéséhez köthetők. A munka kultúrájának átalakulásával a szabadidő keletkezésével átformálódik az emberiség élete (Bódis 1998). A polgárság egyik jellemző tevékenysége az ismereteinek gyarapítása, illetve bizonyos szempontból a vándorlás, az utazás a szocializációs folyamat része, hiszen csak az válik igazán felnőtté, aki ismeri a saját környezetén kívüli világot is. Az 1940-es évekre az új találmányoknak és az elképesztően gyors technikai fejlődésnek köszönhetően már nem csak az „elit”, a felsőbb néprétegek utazhatnak, hanem a szegényebbek, a közé réteg képviselői is. A turizmus így növi ki magát globális jelenséggé.

Azonban pontosan, mit is jelent a turizmus? Miért akarnak az emberek utazni? Miért akarnak az emberek Nagyborzsönybe utazni? Először Ezensberg „menekülés-elméletét” említeném meg. Az emberek azért keresnek fel egy saját környezetükön kívüli világot, mert szükségét érzik annak, hogy egy időre elmeneküljenek abból a közegből, amelyben élnek (Szijártó 2000). A városi térségek lakói azért választják Nagyborzsönt úticélul, mert gyökeresen más, mint a sajátjuk. Ebben az új környezetben, egy sajátjukkal ellentétes világot tapasztalnak meg, ahol nincs rohanás és nyomás. Már nem kell megjátszania magát és nem gyötrik ugyanazok a gondok, mint otthon. Itt olyan dolgokat találhat meg, amelyek a saját társadalmában már nincsenek meg (Fejős 1998). Nem csak menekül, hanem egyben próbál visszatérni egy olyan világba, amelyben felmenői is éltek egy sokkal tisztább és nyugodtabb életet. Keresi helyét a világban és identitásához az is hozzátartozik, hogy tisztában legyen, azzal hogyan és hol éltek ősei (Schleicher 1998). Nagyborzsöny archaikus arculatával, közösségi eseményeivel olyan, mintha az időben egy másik korszakot képviselne. Az, aki a népies, eredeti élményt keresi, örül, amikor rátalál erre a kis falura. Az „autentikuság” élményének emlékét viheti majd haza. Szijártó Zsolt a következőket írja erről: „Egy fajta időtlenséget, időn kívüliséget sugallnak, a tartósságnak, a megbízhatónak, a tradíciók mintáinak érvényességét

követik és kínálják fel a turisták számára, azaz csupa olyan dolgot, melyet a modern társadalom képtelen biztosítani tagjai számára” (Szijártó 2000:10). Nagybörzsöny tekintetében nem igazán tudunk olyan kutatásokat megemlíteni, melyek kifejezetten társadalomtudományos céllal készültek volna el.

2.1.Turisztikai kínálat és turisztikai attrakciók

Nagybörzsöny turisztikai kínálatában első számú turisztikai célpont a román kori Szent István templom, a Bányásztemplom, a Tájház vagy Bányászgazda háza (az egykori Ércbányászati Múzeum örökségét is őrzi), a Vízimalom (felújított malomkerekét minden szombaton beindítják) és az erdei kisvasút. A Lek-Vár-Lak és a mellette álló Édes Otthon Vendégasztal „kávézó” (1. fénykép), a „Landhaus kézműves áruk boltja” valamint a csipkefaragások kiállítása kuriózumként szolgálnak. Számos régi épületet újíttak fel vendégfogadás céljából, de nem csak falusi vendégházak foglalkoznak szállásadással, hanem a Nagybörzsönyi Ifjúsági Tábor is, mely inkább nagy létszámú csoportok fogadására van berendezkedve. Nagyon gazdag programkínálattal büszkélkedhet egész évre a nagybörzsönyi közösség. Emellett nyilván rengeteg túrázni vágyót vonz a település. A Börzsöny erdei a vadászokat és a helyi halastó a horgászni vágyókat csalogatja. Nagy vonalakban ezek azok a nevezetességek, desztinációk, turisztikai élmények, amelyekkel biztosan találkozik a település honlapját böngésző érdeklődő vagy az ide érkező látogató.

Milyen programokkal találkozik a látogató Nagybörzsönyben? Az egyik interjúalanyom a következőket mondta erről: „15 település nem bír annyi attrakcióval, mint mi”. Márton és Erzsébet Napi Mulatság, Elindult a nagybörzsönyi lovas fogat, Nagybörzsönyi Magyar-Szlovák Vadásznapi, Nagybörzsönyi Vigalom vagy Nagybörzsöny Számtalan Csodái (augusztus 20-ai ünnepségek), Főzőverseny, Kaszálóverseny és Játékonysági Zenés Est, Hűvös pincék-Forró kemencék, Ipolymenti házi borok minősítő versenye, szüreti felvonulás, farsangi bál, és a nemzeti ünnepeken történő megemlékezések. A német kisebbségi önkormányzat hozzájárul a szüreti felvonulás és a farsangi bál megszervezéséhez. A helyi gasztronómiai különlegesség a „börzsönyi lepény”. Ez minden rendezvény elengedhetetlen eleme és általában bent a faluban házaknál lehet megkóstolni és nem a rendezvények helyszínén, mert szeretnék becsalogatni a vendégeket a falu belsejébe, hogy megtekintsék az egyéb látnivalókat. Azok a családok, akik ezzel foglalkoznak

nemcsak fesztiválok vagy konkrét programok alkalmával sütnék, hanem minden szombaton és vasárnap májustól késő őszig. Egy hónapos munkatervet készítenek és ez alapján osztják be, hogy melyik család mikor süssön. Nemcsak lepényt sütnék, hanem gyakran más családok is sütnék süteményt, hogy ezzel is meg lehessen kínálni a vendégeket. A rendezvények szervezésében, lebonyolításában tevékenyen részt vesz a helyi civil szerveződés a TENE, azaz a „Tegyük Együtt Nagybörzsönyért Egyesület”.

Az egész évben a legnagyobb attrakció a Vadásznapi és a „Hűvös pincék-Forró kemencék” (6. fénykép). A Vadásznapi nemzetközi jellegével, magyar kormányzati megbízottak és külföldi neves emberek meghívásával országos nevet ad Nagybörzsönynek. Körülbelül ezt szeretnék elérni a „Hűvös pincék-Forró kemencék” rendezvényénél is. A legtöbb látogatót eddig mindenesetre ez a rendezvény hozza és a programkínálatának színvonalában is ez mutatkozik meg, mert nemzetközi hírvendégek és bemutatók vannak és kevesebb a helyi szintű szereplő, a másik rendezvényénél azonban a változatos programban helyet kell, hogy adjanak olyan fellépőknek, akik helyi szinten fontosak, különben a helyieket egyáltalán nem tudják megszólítani.

A falusi turizmus egy térspecifikus jelenség. Fontos elemei a régi paraszti lakóházak, a falusias környezet, a természetes és kultúrtáji értékek, a hagyományos közösség, melynek szellemi, anyagi és gazdálkodási kultúrája van. Egy olyan kívülről érkező embernek, aki nem tapasztalta a hagyományközelit falusi világot saját környezetében, új élményt jelent és attrakcióként hat. „Egyes szerzők véleménye szerint falusi turizmusnak minősül minden olyan, a turizmus kategóriájába tartozó szabadidő eltöltés, aminek helyszíne a vidék, így például már az is, ha valaki vidéken csak szálláslehetőséget vesz igénybe/ajánl fel” (Kiss 2001). Azonban a fizetővendéglátás és a falusi turizmus között különbség van, mégpedig abban, hogy a vendég az ottléte alatt kapcsolatot teremt a szállásadóival és annak a falunak a közösségével, ahol megszállt. A falusi turizmus nem csak falusias szálláshely kiadását jelenti, hanem egyfajta programcsomagot is. Nagybörzsönyben hagyományai vannak a falusi vendégfogadásnak, vannak adatok arra, hogy a település már az 1930-as években fogadott vendégeket. Ma már több mint 20 család foglalkozik vendégház üzemeltetéssel.

2.2.Falusi turizmus lehetőségei a turizmust működtetők szempontjából

Hosszabb interjút készítettem a településen működő „Tegyünk Együtt Nagybörzsönyért Egyesület” vezetőjével, Oszkárral, aki egyben üzlet- és vendégház tulajdonos és leginkább az egyesület működéséről tudott nekem hasznos információkat elmondani. Felesége a vendégfogadás nehézségeiről beszélt nekem. Egy másik vendégház üzemeltető családnál készült interjú azért érdekes, mert meglátásom szerint az előző család ellenpontját képviselik véleményükkel a településen. Majd végül a „Lek-Vár-Lak” tulajdonosa beszélt nekem némi marketinges jelleggel arról, hogyan kerültek ide és mit próbálnak megvalósítani, de így sok hasznos információhoz jutottam.

Először Oszkár feleségével kezdeném. A vendéglátás általános helyzetéről beszélt és a saját vállalkozásuk kezdetéről. Vállalkozásuk azzal kezdődött, hogy a sajátjuk mellett megvásároltak egy ingatlant, mivel nem akarták, hogy idegen költözzön oda. Úgy újították fel, hogy a jellege megmaradjon és egy mini skanzent rendeztek be benne a faluban összegyűjtött tárgyakból. *„Látom a vendégek arcán, már egy bizonyos kor után, hogy 'jaj, a mamámnak ilyen volt'...”* visszatértek az emlékek és elkezdik mesélni, hogy mire is használták ezeket a dolgokat vagy pedig megkérdik, hogy itt mi volt a funkciójuk. Itt nyer értelmet az, hogy a turizmus kiváltó oka lehet a honvágy vagy a gyökerkeresés. Keresik az élményt, amelyet, már egyszer gyermekkorukban átéltek. Interjúalanyom beszélt a vendégszámról és a kihasználtságról, illetve a válság hatásairól főként a nyári szezonban: *„Régen előre le volt foglalva az össze szálláshely, de most már, amikor szólnak, jöhetnek, mert van hely. Júniusban is csak hétvégén volt vendég, a júliusi jobb, de nincs telt ház.”* Bár ők ennek ellenére is bizakodóak és nem akarják abbahagyni, sőt inkább mindig fejlesztenék, jobbá tennék a helyet, hogy aki szállást keres, őket válassza nemcsak helyi szinten, hanem régiós szinten is, mert az a véleményük, hogy a helyiek körülbelül azonos szolgáltatásokat tudnak nyújtani. A falusi turizmus szerintük attól falusi turizmus, hogy a szállásadónak több ideje van a vendégre. *„Ha éppen sütök valamit, viszek át nekik, vagy pedig mondom nekik, hogy szedjék össze nyugodtan a gyümölcsöt. Akkor átmegyünk egy kicsit borozni, pálinkázni, beszélgetni. Érdekli őket*

a falu, megkérdezik, hogy miből élnek az emberek, mivel foglalkoztak régen. Van olyan réteg, akit ez érdekel. Ha kialakul a falu és a vendég között a kapcsolat... sokan már nyaralót vennének, vagy nyugdíjasként ideköltözik.”

Oszkár a TENE vagyis „Tegyünk Együtt Nagyborzsönyért Egyesület” vezetője beszámolt szerveződésük kezdeteiről és tevékenységéről, melyet majd mind megoldási kísérletet mutatnék be. Megerősítette, amit felesége is elmondott, hogy: *„itt vidéken sokkal több kell a szolgáltatásokhoz, vendégházak szolgáltatásaihoz, mint kulcsátadás-kulcsátvétel”* - amikor azt mondja, hogy sokkal több kell, akkor nemcsak a szolgáltatásokra gondol. Itt arra van szükség, hogy az emberek összefogjanak, mert ha ezt a vendég látja, akkor lesz kedve visszajönni máskor is. Úgy gondolja, hogy egymás segítése mai világunkban már egy kivesző dolog. A falusi turizmus ennek megmutatásával is többet tudna adni a vendégeknek. A visszatérő turistáktól kapják a visszajelzéseket, hogy évről-évre mennyit fejlődnek és mennyi minden új van.

Az egyesület vezetője beszélt arról is, hogy mit gondol a falusi turizmus jövőjéről és létjogosultságáról. *„Ami rövid időn belül be fog következni, az önellátás. Aki néhány éven belül nem lesz önfenntartó és nem tudja portáját működtetni, az a szó szoros értelmében meg fog halni. Nekünk az a feladatunk, hogy szemléltessük, hogy mi a hagyomány, meg mi volt, mi az egyszerűség, ez ugyanúgy megmutatkozik a termékeknél. Lényege az, hogy szemléltessük, hogy mi készül, és hogyan készül.”* Ez a pár mondat jól bemutatta, hogy mi az elképzelése az egyesületnek a település jövőjéről, feladatáról. Az utánuk jövőkről, az utánpótlásról elmondta, hogy a gyerekek elmenetele, a fiatalok elvándorlása ma már nem megállítható, hiszen tanulniuk kell és ezt helyben nem tudják megtenni. Azért kell inkább dolgozni, hogy érdemes legyen nekik visszajönni hétvégeente vagy majd később, amikor már megteremtették a kiegyensúlyozott élet anyagi feltételeit. Ha látni fogják, hogy a szülőfalujukban mennyi változás és fejlődés van akkor vissza fognak jönni.

A következő alanyaim egy olyan család tagjai voltak, akik szintén vendéglátással foglalkoznak, vendégházuk van (4. fénykép) és a lepénysütésben is aktívan részt vesznek. A TENE-ben alapító tagok voltak, de ma már nem tagjai az egyesületnek, mert az egyesület vezetőjével nem igazán értenek egyet. Ők 2006-ban kezdték a vendégszoba kiadást. Városból költöztek vidékre, de úgy, hogy innen származott el a családfenntartó. Kezdetől láttak ebben és falusi turizmusban

fantáziát és akkor kezdtek el ezzel foglalkozni, amikor még kevesen gondolkodtak ilyesmin. Rengeteg rossz tapasztalatról számolnak be, főként a hivatalos szervek és a hatóságok részéről, akik megnehezítették azt, hogy álmaikat megvalósítsák. Úgy gondolják, hogy nem jó a faluvezetés turizmussal kapcsolatos koncepciója és a civil szervezet vezetője pedig csak kihasználja, hogy hatalmi pozícióban van, nem a faluért munkálkodik. A vendéglátás helyzetét is rendkívül negatívan látták, mert úgy gondolták, túl sokan próbálnak meg ezzel foglalkozni, de nem hajlandók megteremteni a megfelelő színvonalat, ez pedig veszélyezteti a település turisztikai szolgáltatásainak jó hírét.

A nagybörzsőnyi születésű családfő a helyiek mentalitását a következőkkel jellemezte: *„Megmaradt a pénzhiány miatt a régi miliő. A börzsőnyi ember mindig olyan nyakas ember volt, már a török időkben annyi adót fizettünk a bor után, mint a korabeli nagyváros és ez nem semmi. A börzsőnyi ember mindig kihúzta magát, felette állt a többinek. Olyan másabbak itt az emberek, mint más községekben.”* A lokálpatrióta büszkeség egységesnek és különlegesnek láttatja Nagybörzsönt, annak ellenére, hogy eredeti népessége a második világháború után jelentősen kicserélődött és a mai összetartást tekintve is akadhatnak kétségeink.

A „Lek-Vár-Lak” megálmodójával és üzemeltetőjével is készítettem interjút, aki az „Édes Otthon Vendégasztal” nevezetű „kávézó” teraszán látott vendégül egy kis rózsázesítésű limonádéval. A kávézó megnevezéssel azért éltem, mert a helyiek csak így emlegetik a Lek-Vár-Lak melletti kis épületet. Móni a Lek-Vár-Lak egyik tulajdonosa válaszolt kérdéseimre, mert férje Attila éppen levárt készített. Budapestiek voltak és eredetileg nem ez volt a foglalkozásuk, de kirándultak ide, beleszerettek egy parasztházba, megvették és ideköltöztek. Ez a történet szinte tipikusnak mondható, hiszen sok városi család így költözik ide ki, úgy hogy ehhez az életformához előtte nem volt közük.

Ma egyedülállók abban Magyarországon, hogy ők készítik a legtöbbféle ízesítésű lekvárt, ők úgy gondolják, hogy egész Európában nincs párja ennek a vállalkozásnak (3. fénykép). Lekvárjaikat sokfelé árusítják az országban, már viszonteladókkal is rendelkeznek. Mindez azzal kezdődött, hogy Móni férje ribizlilekvárt főzött, aztán többféle gyümölcsöt is kipróbáltak és ma már versenyekre viszik a lekvárokat. Először a kisvasútnál egy lakókocsiban árulták a lekvárokat, aztán pedig a falu központjában újítottak fel egy parasztházat. Itt lehet megtekinteni

és megkóstolni a finom lekvárokat. Van, aki kimondottan emiatt érkezik Nagybörzsönybe, a „Lek-Vár-Lak” miatt. A receptek között olyan is van, amelyet a helyiektől tanultak. Ezekben a lekvárokból az is különleges, hogy kézzel van készítve a címkéjük. A kávézó kínálata is a lekvárok köré épül. Nem kapnak semmilyen támogatást a faluvezetéstől. A lekvárkészítés manufaktúraszerűen működik, mindenkinek megvan a maga feladata.

Móni büszkén mondta, hogy vannak, akik visszajárnak a lekvárok miatt, olyan vevő is akad, aki nem készít otthon saját maga, hanem tőle szerzi be a család lekvár szükségletét. Ez a vevőfajta nem gyakori, általában egy-egy lekvárkülönlegességet szuvenir gyanánt visznek haza. A helyiek nem szoktak itt vásárolni, legfeljebb csak ajándékként veszik a lekvárt. Korábban lekvárfőző gyermek táborokat is szerveztek.

A „Lek-Vár-Lak” és az „Édes Otthon Vendégasztal” (1-2. fénykép) épületeinek kialakításánál az volt a cél, hogy az eredeti jellegzetességeket meghagyják az épületeken és autentikus stílusban újítsák fel. Az épületekben, a falakon, az udvaron rengeteg régi használati tárgyat tettek ki, hangsúlyozva az autentikus falusi világot. A kávézó forgalmának fellendülését a szomszédban épülő hotel megnyílásától várják. A kávézót a falusi vendégasztal keretein belül működtetik, leginkább csak hétvégén üzemeltetik; láthatóan felismerték azt az igényt, hogy szükség van egy olyan helyre, ahol nagyobb társaságok is összegyűlhetnek és erre alkalmas a hely. Abban reménykednek, hogy a helyi kulturális életnek, rendezvényeknek is helyet adhatna. A település fiataljai is célközönségnek számítanak, akik eddigi szabadidős programjaik, rendezvényeik kapcsán nem igazán használták ki ezt a lehetőséget. Interjúalanyom úgy gondolja, hogy egy helyi kulturális programcsomag kidolgozására lenne szükség, melyben természetesen ez a hely is szerepelne. Mindehhez a településen egy kulturális programszervező is szükségeltetne.

2.3.Megalkotott hagyományok

Nagybörzsöny egy német eredetű település, mely egykor igen virágzó bányáskultúrával rendelkezett. Ma azonban nem csak a hagyományaik, de a német eredetű népesség és nyelvük, a „börzsönyies beszéd” is kihalóban van. A kitelepítések és a különböző múltbéli tilalmak miatt, már kevesen merik felvállalni nemzetiségüket és pont ebből az okból nem öröközik tovább kultúrájukat. A kollektív tudatukba túl mélyen beleivódott a félelem. Van német kisebbségi önkormányzat, bár

igazság szerint pont annyian jelentkeztek rá, amennyi szükséges volt a megalakulásához. Nyelvészek gyűjtötték a helyi német nyelvjárást és feltérképezték a német kulturális hagyományokat. A helyi népdal csoport (Páva kör) és a német hagyományőrző csoport foglalkozik a folklór hagyományok ápolásával és továbbélésével. Azt tapasztaltam, hogy ezek bemutatása nem az idelátogató turistáknak szól, ritkán szerepelnek a rendezvényeken és nem igazán hangsúlyos jelenléttel, inkább saját belső közösségi alkalmakon mutatják be a hagyományos, illetve újratanult folklórkincset. A mai turisztikai hasznosításba igazából a börsönyi lepény (fleikh) került be, mint német eredetű elem.

Rendkívül érdekesnek találom, hogy Nagybörsöny turisztikai programkínálatában vannak olyan elemek, amelyek az ország más területein is előfordulhatnak vagy éppenséggel elő is fordulnak, csak más elnevezés alatt futnak. Pusztai Bertalan tanulmánya a pusztamérgesi hagyományalkotásról még inkább megerősített abban, hogy Nagybörsöny sem kivétel azon falvak sorában, ahol a látogatók kedvéért „kitalálnak” néhány érdekes programot, mely országosan elterjedtek és népszerűek, csak megpróbálják „megfűszerezni” valamilyen helyi különlegességgel.

Pusztamérgesen 1990-ben nagy fejlesztésekbe fogott a falu, ami olyan sikeresnek bizonyult, hogy már egyenesen csodaként emlegették az ott bekövetkező fejlődést. Nemcsak gazdasági jellegű fejlesztéseket hajtottak végre, hanem kulturális jellegű beruházásokat kezdeményeztek és bekapcsolódtak a faluszépítő mozgalomba. A stratégia része volt, hogy rátaláljanak a falu megfelelő önképére. A perifériális területek módszere, hogy olyan sajátosságot próbálnak keresni a település számára, amely a paraszti kultúra egyik elveszőben lévő elemére épül. „... helyben kellett megfogalmazni, mi is egy adott település sajátossága, melyek azok az okok, amelyek miatt érdemes helyben maradni, illetve idelátogatni” (Pusztai 2003:15). A különböző fesztiválok és ünnepi alkalmak, melyek később hagyománnyá válnak, általában a közösség által megalkotottak. Az adott kornak vagy politikai rendszernek megfelelően átalakulnak, hogy segítsék annak működését (Pusztai 2003). Ezek a törekvések és jelenségek Nagybörsöny falusi turizmusának és rendezvény kínálatának kialakításában is megfigyelhetők. A TENE vezetőjétől az interjú során azt is kérdeztem, hogy a rendezvények megszervezésénél szempont-e az, hogy kifejezetten Nagybörsönhöz vagy a nagybörsönyi

hagyományokhoz kapcsolódjanak a programok. Ezt válaszolta kérdésemre: „*nehéz kitalálni, hogy mi igazán az, ami a miénk. Hagyományőrző programok vannak, de egyébként nem tudom...*” Látható, hogy az innovátorok egy része valójában nem igazán ismeri vagy őrzi azokat a hagyományokat, szokásokat, amelyeket őseik vagy a falu régi lakosai még műveltek. Így a rendezvények megalkotásában észrevehető, hogy inkább illeszkednek az országos „trendekhez”, mintákhoz és divatokhoz, mint a lokális jelenségekhez és hagyományokhoz. A rendezvényeket pedig mindig igyekeznek úgy reklámozni, népszerűsíteni, hogy valamilyen különleges, attraktív program biztosítsa a vonzerőt. „*Ha csak népi hagyományőrző programokat tennénk be, az igen terhelő lenne, muszáj színesebbé tenni.*” A helyi hagyományőrző csoportokon kívül ezért vannak más településekről meghívott hagyományőrző csoportok és tánccsoportok is. Nemcsak néptánccsoportokat, hanem egzotikus vagy show-tánc jellegű előadókat is meghívnak. A Páva kör mellett operett-, musical- és rockénekesek is fellépnek. A Börzsönyi Tánccsoport helybeli amatőrök kezdeményezése, akik a helyi közönség szórakoztatására lépnek fel. Őket nyilván minden helyi szereti, mert valamelyik családtagjuk vagy rokonuk ott táncol, és ha mást nem is, a helyiek ezeket a fellépéseket megtekintik. Egyébként a helyi fesztiválokon egész nap jelen vannak a „hivatásos múlt” képviselői is pl.: solymászok, kézművesek, íjászok. Ezek a specialisták, akik egész évben mesterségükkel (egyben gyakran hobbijukkal) járják a fesztiválokat, kirakodó vásárokat és ősi foglalkozásokat mutatnak be, árulják termékeiket egyszerre „tartósan menekülő” és az autentikus múlt iránti kíváncsiságból megélő professzionális vállalkozók (vö. Pusztai 2003).

A fesztiválok közül az országban legtöbb az olyan, amely valamilyen ételre vagy italra épít (gasztronómiai fesztiválok). Esetünkben ez a „börzsönyi lepény” sütés. Valójában nem sokban tér el a kenyérlángostól, de összetétele, ízesítése és elkészítése nyilvánvalóan lokális jellegű. Különlegessége az, hogy a látogatók szeme láttára készítik kemencében és mindenhol kicsit másképp. Az interjúkból ítélve az, hogy mindenhol kicsit más az elkészítés módja, szintén megegyezésszerű, egyfajta marketingfogás, hogy a visszatérő vendégek mindig megkóstolják a lepényt. A májusi „Hűvös pincék-Forró kemencék” is erre a „különlegességre” épít leginkább, melyet a település legnagyobb és legjobban kivitelezett rendezvényének tartanak. Ez volt az első nagyszabású rendezvénye a településnek, ekkor a település aktív tagjai – egymással együttműködve, egyeztetve – már több kemencét gyűjtöttek be és

sütöttek bennük „börzsönyi lepényt”. Idén már az ötödiket rendezték meg. A jövőbeli terveik között az szerepel, hogy ezt az eseményt akarják a település legerősebb rendezvényé tenni. Mára már két napossá vált a rendezvény, a második napon sportrendezvényeket tartanak.

A másik kulináris jellegű rendezvény a „Hagyományőrző Falusi Disznótor” Nagybörzsönyben (5. fénykép). Disznóölés mindenhol van az országban, ez még önmagában nem helyi specialitás, de a nagybörzsönyiek azt mondják, hogy az őseik 50-60 évvel is így vágtak disznót tehát ténylegesen a hagyományt éltetik tovább. Így igyekeznek autentikussá és lokálissá tenni a faluhelyen teljesen szokványos eseményt. A programot áttekintve nemcsak szemlélődésből, evésből, ivásból áll a nap, hanem szerepel benne a falu megtekintése is. Az interjúkból kiderül, hogy ez kezdeményezés az egyébként jórészt kihasználatlan téli időszak felpozícióért érdekében született. Minden rendezvényt vagy programot igyekeznek addig bővíteni, kínálatban szélesíteni, amíg lehet, hogy lehetőleg minél több embert megfogjanak vele és minél többféle érdeklődést kielégítsenek. A disznóölés és a kaszáló verseny is az eltűnőben lévő paraszti kultúrához köthető (vö. Pusztai 2003). A kaszálóverseny keretében főzőversenyt is szerveznek. A programbővítésen túl ennek nyilvánvalóan praktikus okai is vannak: ne éhezzenek se a résztvevők, se a vendégek.

Napjainkban Nagybörzsönyben néhány korábban hagyományként nem jellemző elem válik új hagyománnyá. A Szent István templom nem csak egy műemlék és szakrális központ: nyaranta akár 20-30 esküvőt is tartanak itt, nemcsak a helyiek, hanem idegenek is. Egy kortárs divat jelenségre, az esküvők attraktív helyszínválasztására alapozva a kis falusi templom felértékelődött, mint helyszín az esküvők státuszreprezentációs kelléktárához tartozik. Egyházi fenntartású épület lévén a bevételeket a falu közössége csak áttételesen élvezi, például úgy, hogy látogatókat csalogat a településre, akik más nevezetességeket is megnéznék, fogyasztanak, esetleg később visszalátogatnak Nagybörzsönyre.

A programkínálatban megtaláljuk a lovasfogat kipróbálásának lehetőségét is. „A falusi turizmus ma már- többek között bio- és lovas turizmust, mezőgazdaságot is vonzó turisztikai terméké alakító agroturizmust, kerékpározással, vízi túrázással, sporttal, öko-túrákkal kiegészített falusi üdülést, borturizmust, helyi hagyományokat, kézművességet bemutató kulturális rendezvényeket, táborokat foglal magában.”

(Kovács 2003: 59). Néhány évtizede még alig volt pár gazda, aki lótarással foglalkozott, ma már több helyen kapcsolódik a falusi turizmushoz lovas turizmus is. Nagybörzsönyben ugyan nem volt igazán jellemző a lovas kultúra vagy a lótarás, a lovat általában mint mezőgazdasági igaerőt használták, újabban többen megpróbálják a turisztikai kínálatot ezzel is kiegészíteni.

A Landhaus egyfajta szuvenír boltként kézműves termékeket árusít. Elnevezéséből is érezhető, hogy a falu német múltjából építkezve inkább a külföldi vendégek számára kínál portékákat. A termékkínálaton és az árkategóriákon is meglátszik ez; nem Börzsönyre jellemző tárgyakat állítanak elő és forgalmaznak, kivéve a kerámia hűtőmágnest, amely Nagybörzsöny pecsétjét ábrázolja.

A „Lek-Vár-Lak” és az „Édes Otthon Vendégasztal” épületei bármennyire törekedtek is arra, hogy illeszkedjenek a faluképbe, mégis kitűnnek az általános nagybörzsönyi településképből. A régi használati tárgyak díszítőelemként történő felhalmozása jellemzi a vendégfogadásra alkalmassá tett épületeket, melyeket már nem rendeltetésüknek megfelelően használnak. A lekvárok elkészítése és ízesítése sem igazán a régi módszereket követi. A honlapjukon gyümölcsfajták és elkészítési mód szerint csoportosították a kínálatot. A hagyományos ízek között találkozhatunk a „békebeli szilvával”, melynek nosztalgikus hangzása különlegességet kölcsönöz az egyszerű szilvalekvárnak. Az egyedinek számító lekvárok között pedig megtalálunk olyanokat, mint a rózsavizes sárgadinnye és a fokhagymás chilis meggy. A „Lek-Vár-Lak” üzemeltetőjével készített interjúból kiderült, hogy tisztában van tevékenységük eredetiségének korlátaival. Nekik ez a vállalkozás jó megélhetést biztosít, és ezért csinálják, gyarapítják. Az országos viszonylatban is unikumnak számító lekvár-különlegességek vonzzák a látogatókat. Kicsit provokatív módon megkérdeztem tőle, hogy mit gondol arról, hogy a városból kiköltöző, sokszor értelmiségi emberek ápolják azokat a hagyományokat, amelyeket a helyieknek kellene, de nem teszik. *„Őrizze, aki tudja és csinálja, akinek van hozzá kedve és ereje”* – hangzott a megengedő válasz, ami az autentikus hagyomány és a formálódó új hagyomány ellentmondásait is előrevetíti.

A pusztamérgesi esettanulmánnyal összehasonlítva mindkét helyen egy új önkép és imázs megalkotásának folyamatával állunk szemben. Ebben a folyamatban problémának gondolom, hogy az eredeti értékek, elfelejtett hagyományok és örökség helyett sokszor az országosan divatos és jövedelmező jellegű szolgáltatások, egy

újfajta hagyománytermelés kerül előtérbe. Ez egy gazdag örökséggel és múlttal rendelkező településen – mint Nagybörzsöny – a „hagyománytalan” pusztamérgesivel szemben éppen a sablonossághoz vezet. Ez a folyamat egy újfajta identitást eredményez a településen, pontosabban éppen a második világháború utáni felejtésre, múltnélküliségre és hagyományvesztésre adott válasz. Kérdés azonban az, hogy vajon ehhez a település hogyan alkalmazkodik? A divatok, trendek változását a falu közössége fogja-e tudni követni? Mihez fog ez vezetni? Mit fog magáénak érezni ebből az egészből az egyes ember és a közösség, és így hosszú távon képes lesz-e ezt fenntartani?

Egy település teljesen elveszítheti identitását, amíg azon fáradozik, hogy olyan képet alakítson ki magáról, amelyre a turisták is kíváncsiak (Cohen 1996). A turizmus fejlődésével nemcsak a gazdasági infrastrukturális fejlődés járhat együtt, hanem a saját identitás és gyökerekhez való viszonyulás is újra értelmeződhet, akár újra is konstruálhatják azt (Marie-Françoise Lafant 1994).

2.4.Nagybörzsöny a turisták szemszögéből

Az előző évi nagybörzsönyi kutatásom alkalmával nem vontam be a vizsgálatba, azokat, akik a fentebb bemutatott turisztikai kínálat fogyasztói: az alanyokat, magukat a turistákat. Ebben az évben kérdőíves kutatást végeztem körükben. Azért ezt a módszert választottam, mert a látogatók kedvét nem akartam hosszabb interjúkkal elvenni az adott helytől, mert nyilván azért érkeznek Nagybörzsönybe, hogy valamilyen szép emlékekkel gazdagodjanak, kikapcsolódjanak, pihenjenek. Terepmunkám ideje alatt azt a napot tartottam erre a legalkalmasabbnak, amikor vendéglátóim sütöttek eladásra „börzsönyi lepényt”, ez a nyári főszezon egyik júniusi hétvégéjén volt. A ház udvarán felállított asztal mellett kérdeztem le az alanyaimat, akik éppen a lepényt fogyasztották el, tehát nem siettek éppen sehova és azt hiszem azt gondolták rólam, hogy az elégedettségüket akarom felmérni a hellyel kapcsolatban vagy piackutatást végzek, ami részben így is volt. A felmérésre szánt napon hét családot tudtam megkérdezni. Kérdésenként, illetve kérdéscsoportonként fogom elemezni a válaszokat és esetenként összevetem a vendéglátóktól szerzett információimmal.

A kérdőívek kitöltése minden esetben anonim volt. A megkérdezettek nagyrészt Budapestről vagy annak vonzáskörzetéből érkeztek. Két család érkezett

messzebből. Az egyik vendégházat üzemeltető hölgy elmondta, hogy az egy napra érkező vendégek általában pestiek vagy Budapest környékiek, mert onnan egy óra alatt is el lehet érni Nagyborzsönyt. A több napot eltöltők általában messzebből érkeztek. Általában családosan érkeztek a vendégek vagy házaspárok jöttek szétnézni a településen. A családok magas száma azt bizonyítja, hogy a gyermekek számára is élvezhető programokat, látnivalókat tudnak nyújtani. A forgalom visszaesését az is mutatja, hogy a főszezonban egyre kevesebb a többnapos nyaralás, egyre jellemzőbb lesz az egynapos kirándulás. Sajnos arról nincsenek információim, hogy aznap összesen hány turista fordult meg Nagyborzsönyben, de az a helyiek tapasztalata, hogy a „borzsönyi lepényre” mindenki kíváncsi és ezért, aki oda érkezik, általában felkeresi azokat a helyeket, ahol éppen sütnék ilyen finomságot. Tudomásom szerint ezen a napon csak szállásadóim nyitották ki kapujukat ennek érdekében. A kérdőív összesítése azt mutatta, hogy a megkérdezettek nem első alkalommal érkeztek ide, hanem már korábban is meglátogatták valamilyen célból Nagyborzsönyt. A vendéglátók is említették, hogy vannak olyanok, akik visszatérő vendégek. Az elsődleges célpont a kisvasút volt, mert éppen ezen a napon tartották Kemencei Kisvasút Napját, tehát bizonyos, hogy egy-egy rendezvény az átlagnál több vendéget vonz Nagyborzsönybe.

Előzetes ismereteik főleg azoknak voltak, akik már több éve visszajárnak, de leggyakrabban a kisvasutat és a románkori Szt. István templomot említették. Ezeket kapcsolják általában Nagyborzsönyhöz. A másik különlegességet, a vízimalmot, mely szintén ritkaságnak számít, nem említik. Azonban az idelátogatók megismerve a falut, a templomok, a tájház, a kisvasút mellett a malmot is általában megtekintik. A legnépszerűbb nagyborzsönyi rendezvény a Vadásznapi és a „Hűvös pincék- Forró Kemencék” elnevezésű gasztronómiai fesztivál. Általában pozitív kép alakul ki mindenkinben a faluról, bár lehet, hogy nekem, akit a helyiekkel azonosítanak, nem elsősorban a kellemetlenségekről fognak beszámolni. A látogatók véleménye szerint elsősorban azok keresik fel ezt a helyet, akik békére, nyugalomra jó levegőre vágnak, szeretik a kisvasutat és az archaikus arculatú településeket.

Nem igazán tudják pontosan, hogy a helyiek miből tartják fent magukat. Csak sejtéseik vannak erről, sablonosan a falusi turizmust és a mezőgazdaságot említik általában, de valójában nincsenek tisztában azzal, hogy mivel is foglalkoznak és milyen megélhetési lehetőségei vannak a helyieknek. Többek között ebből is arra

következtetünk, hogy az a közönség, aki itt megfordul, inkább városi környezetből érkezik és keresi azt a világot, ami már szinte teljesen eltűnőben van vagy pedig már el is tűnt. A település jövőjével azonban többé-kevésbé tisztában vannak. Nehéz helyzetben lesz a közösség, a település jövője, a turizmus és a helyiek összefogása szükséges annak érdekében, hogy megőrizték, a település képét és közösségét.

Arra a kérdésre, hogy tervezik-e még, hogy visszatérnek ide, kivétel nélkül azt felelték, hogy igen. Bár ez egy jóslat és nem tudni mit hoz az élet, mégis úgy gondolom ez a válasz nem csak az aktuális kérdőív-szituációnak szólt, hanem ténylegesen jól érezték magukat az emberek. A mellékletben teszem közzé a kérdőív pontos kérdéseit (**Hiba! A könyvjelző nem létezik..** o.) és a részletes eredményeket táblázatban foglalom össze (1. táblázat).

2.5.Felmerülő problémák, megoldási kísérletek

A falut nemcsak gazdasági és demográfiai problémák sújtják, hanem a falusi turizmus kapcsán is számos nehézség mutatkozik, melyekről interjúalanyim beszámoltak. Az egyik fő probléma, hogy évről évre kevesebb a vendég. Az egyik oka nyilvánvalóan a válság, de vannak más tényezői is ennek.

Mára már a vendégházak száma a településen meghaladja a 20-at és ezt sokan azért nehezményezik, mert nagyon „felhígult” a vendéglátással foglalkozók köre és nem mindenki tudja színvonalasan teljesíteni ezt a szolgáltatást. Többen arra panaszkodtak, hogy a kínálati telítettségen túl, sok vendégház nincs bejelentve, színvonaluk is alulmúlja azt a szintet, amely egy ilyen közegben elvárható lenne. Így nyilatkozik erről egyik interjú alanyom: *„Nagyon sokan nem igazán olyan szolgáltatást nyújtanak, ami a mai világban elvárható lenne... aki belekezdett és úgy áll neki, hogy ebből fog megélni, hanem úgy áll neki, hogy ahogyan esik, úgy puffan”*. Sokan azért nem jelentik be tevékenységüket, hogy ne kelljen átesniük a szükséges ÁNTSZ és egyéb vizsgálatokon és ellenőrzéseken, illetve az is visszatartó, hogy egy vállalkozás legális beindítása rengeteg utánajárással és papírmunkával jár együtt. A kormányrendeletben meghatározott és szabályozott falusi vendégasztal szolgáltatás értelmezéseivel is problémák vannak. Az a család, amely vendégház üzemeltetéssel és lepénysütéssel is foglalkozik a következőt nyilatkozta erről: *„Nem látom át, amikor azt írják, hogy ha nekem most van kaprom a kertben, akkor csinálhatok kapros túrós lepényt. Főzhetek bármit, ha van vöröshagymám a kertben, akkor süthetek és*

főzhetek bármit. De arra senki sem kíváncsi, hogy tényleg van-e kertem, van-e kaprom. A másik az, az hogy hol veszem, a kapros túrós lepényhez kaprot az nem számít? De ha van tehened, akkor a túródat nem adhatod el, mert az állati termék. Viszont lehet vele üzemeltetni házi vágóhidat. Meg nem látom át, hogy ugyanezzel az engedélyt az egyik arra kapta, hogy lepényt süssön, a másik arra kapta, hogy disznót vágjon, a harmadik arra, hogy lekvár üzemben kávézót üzemeltessen. Szóval nem látom át.” Az előírások különböző értelmezése és az óhatatlan rivalizálás miatt a közösségben konfliktusok támadnak és előfordult, hogy a feszültség és az elégedetlenségek miatt feljelentik egymást.

Sajnos ebben a viszonylag kis közösségben is felüti a fejét annak a gyanúja, hogy valaki csal vagy esetleg korrupciógyanús ügyletekbe bonyolódik. Néhány ember azért vált ki az egyesületből vagy a közösségi munkából, mert az a meglátásuk, hogy vezetőik nem igazán korrektül járnak el és csak saját hasznukat keresik egy-egy szervezet működtetésével. Úgy tudom ilyen jellegű visszaélésekre itt nincs bizonyíték és a vádak nem mindenki osztja, ez mégis bomlasztóan hat a település aktív közösségére nézve.

A Lek-Vár-Lak tulajdonosait többen azért nem nézik jó szemmel, mert olyan termelőtől vesz át gyümölcsöt, amelyhez ők sem legális úton jutottak. Sokan a helyiek közül nem vásárolnak itt szívesen.

Az integrálatlan roma kisebbség is problémát jelent a településen: *„a falu keresettségének csökkenését eredményezi”, „rossz híre ment a falunak, mert a katolikus parókia rendszeresen ki van nyitva, mint a konzerv, ha elmennek a gyerekek vasutazni, akkor nincs holmijuk csak az, ami rajtuk volt”*. Ez azt jelenti, hogy gyakran történik birtokháborítás és betörés. Sajnos ezeket az eseteket mind a romáknak tulajdonítják, de nem mernek, vagy nem tudnak közbe lépni. Egy másik interjú alanyom erről a kérdésről a következőképp nyilatkozott: *„Megmondom őszintén, hogy a mi gyengeségünkben és a nem összefogásunkban látom a problémát, nem a cigányság szaporulatában, egyszerűen a magyar nem bír összefogni... A magyarokból kezd az összetartás elhalványodni, sokkal nagyobb baj, mint a cigány probléma, az is probléma, de szerintem sokkal rosszabb, hogy mi nem, ahogyan kellene”*

Az összetartás nemcsak ezen a téren problémás, hanem egész közösséget érintően is. A helyiek körében sajnos az érdektelenség is igen nagy. Bizonyítja ezt,

hogy nemcsak résztvevőként, hanem érdeklődőként sem járnak el a saját rendezvényeikre. Nem érznek motivációt, hogy részt vegyenek az összefogásban, főleg ha nincs belőle anyagi vagy egyéb hasznuk.

A Tegyük Együtt Nagybörzsönyért 2007 februárjában alakult meg egy közgyűlés alkalmával, amit megelőzött két szállásadói találkozó. Később a gyűlésen már azok is részt vettek, akik érezték, hogy nagyon- nagyon rossz helyzetben van a település. Oszkár, akivel erről is beszélgettem elmondta, hogy mire jöttek rá akkor és miért volt szükség az egyesületbe tömörülésre: *„az idegenforgalom, falusi turizmus az, ami az egészet életben tudja tartani és tudja működtetni”*. Az egyesület elsősorban rendezvényszervezéssel, programszervezéssel kezdett el foglalkozni, gazdasági tevékenységet folytatott, de nonprofit módon. A tagok napi tevékenységeik mellett plusz munkát vállalnak, mert Oszkár szerint különben: *„ha nem tennék, elpusztulna a település a szó szoros értelmében”*. Persze nem mindenki aktív és lelkes. Vannak, akik szeretnék, ha a problémák megoldódnának, de nem igazán tesznek semmit vagy tesznek, de nem úgy, ahogyan azt a helyzet megkövetelné. A *„vendég rá fog jönni, főleg, aki több éjszakát tölt a településen, hogy ki az, aki tényleg odateszi magát és ki az, aki ilyen Zimmer Freiként működteti a szállást, mert itt vidéken sokkal több kell a szolgáltatásokhoz, vendégházak szolgáltatásaihoz, mint kulcsátadás-kulcsátvétel”*. Oszkár véleménye szerint nagyon sokat kell elszántan dolgozni az egyesület tagjainak: *„Bizonyos szinten hülyének kell lenni, ha bizonyos szinten nem hülye az ember, akkor nem működik”*.

A szervezet létrejötte egy megoldási kísérlet, ami önmagában valószínűleg nem elegendő. Motiválni kell a helyieket, hogy részt vegyenek az összefogásban vagy legyen a szervezetnek utánpótlása, mert ez az egyéni boldogulásukban is kulcsfontosságú lehet.

3.A turizmus, mint településfejlesztési lehetőség

A vidékfejlesztési politikának, a terület- és településfejlesztésnek csak az egyik szegmense a turizmus. Sok településen az egyik lehetőség, de nem az egyetlen, más helyeken pedig az egyedüli esély arra, hogy a település ne sorvadjon el.

A fejlesztés és fejlődés szavak nem ugyanazt jelentik. A fejlődés egy rendszernek a belső folyamata, mely során nincs szükség arra, hogy kívülről beleavatkozzanak. A fejlesztést pedig egy rendszeren kívüli dolog indítja el, azért, mert a fejlődés vagy nem olyan irányba történik, mint kellene vagy pedig nem olyan ütemben, mint elvárható lenne. Tehát a fejlesztést rendszeren kívüli emberek határozzák meg és jó esetben a belül lévő emberek velük együttműködő magatartást tanúsítanak.

Miért van szükség fejlesztésre? A vidék is fejlődik, alakul, ahogyan világunkban minden. Fejlesztésre akkor van szüksége a vidéknek, ha nem olyan ütemben fejlődik, mint kellene. Tudjuk, hogy napjainkban nagyon nehezen birkózik meg a vidék a megélhetési nehézségekkel és nehezen őrzi meg életképességét. Sok esetben a vidéki térségek problémájának megoldását a falusi turizmusban látják, mert jelentős szerepe lehet a munkahelyteremtésben és kiegészítő jövedelmek szerzésében.

Azonban ma már nemcsak azért szükségesek a fejlesztések, hogy a vidéki települések megmaradjanak, hanem azért is, mert kezdik felfedezni, hogy a globális környezeti és egyéb válságokból a vidéki életformához való visszatérés egy kivezető út lehet. A különböző falumegújítások, a faluközösségek felélesztése azért lényegesek, mert a paraszti világ értékrendszere ugyan távol áll a mai szemléletmódtól, de sokan kezdenek rájönni, hogy egyes elemeinek a beépítése a jelen társadalom gondolkodásába a túlélésünk záloga lehet (Kovács 2003).

3.1.Kül- és belföldi példák

Külföldi példaként tőlünk nem is annyira messze levő területeket mutatnék be, amelyek a mai Románia területén helyezkednek el és azt gondolom hasonló helyzetben vannak, illetve hasonló jellegű támogatásokban részesülnek, mint hazánk programjai.

Egy Hargita megyei fejlesztési terv alapján Bíró A. Zoltán egy írásában azt a kérdéskört járja körül, hogy a vidékfejlesztés mennyiben negatív, szükségszerűen kényszerű lépés, mert a vidéket általában a szegénységgel és az elmaradottsággal teszik egyenlővé. Nem egy sajátos értékekkel rendelkező helynek tekintik, amelyre igenis szükség van, sőt egyre inkább felértékelődik jelentősége. A globalizáció egyik hatása, hogy az emberek ugyan mindenhol otthon érzhetik magukat, de ugyanakkor mégis otthontalanul és szeretnének kapcsolódni ezért egy fizikai helyhez és egy közösséghez.

Az 1990-es Csomád-Bálványos kistérségi fejlesztésben szerepel az, hogy a fejlesztés tartalma, ideje, lefutása és iránya nem a külső tényezőktől függ, hanem a közösségtől és helyi szereplők szerepvállalásától. Nem is igazán, mint fejlesztés jelenik ez meg, hanem mint egy kiegészítés, hogy ami van, az még teljesebbé tudjon válni. Ennek a stratégiának az is a része, hogy olyan szakembereket neveljenek ki, akik ezzel foglalkoznak (Bíró 2008).

Hogyan, milyen keretek között és mit fejlesztenek célirányosan Romániában? A falusi turizmust olyan lehetőségnek tekintik, amely munkahelyteremtő és családi kiegészítő jövedelemforrás lehet, illetve nyilvánvalóan egy térség vonzerejét is adhatja. „A turizmus – és ezen belül a falusi turizmus – fejlesztése egyrészt ágazati célokat követ, teljesíti a turizmusgazdaság érdekeltjeinek elvárásait, másrészt sokrétű feltételrendszere, hatásmechanizmusainak komplexitása révén a területi fejlődés serkentője lehet, más gazdálkodási tevékenységeket is előmozdíthat, továbbá a társadalmi-kulturális és környezetvédelmi érdekeket is szolgálhatja.” (Horváth: 2008). Jó néhány területen például az agrár- és élelmiszeripari termékek értékesítési lehetőségeit bővíti, de ehhez szükséges az egyéni részről történő beruházás, szervezési erőfeszítések, szakképzettség és ennek elérésére megfelelő oktatás, kapcsolatrendszerek kiépítése és mindenekfelett ezt jól kell tudni kommunikálni (Horváth: 2008).

Az EU egyik leghatékonyabb és legsikeresebb fejlesztési programja a Leader program, amely elsősorban a vidéki gazdaság fejlesztését célzó kezdeményezések összekapcsolását jelenti. Az Európai Unió számára fontos, hogy mi történik a vidéki területekkel, ugyanis ezek az EU területének majdnem 90%-át teszik ki, lakosságának pedig fele él vidéki – rurális – kistérségekben. A Leader típusú fejlesztéseknek az alapelvei között szerepel, hogy területi jellegű megközelítéseken

alapuljanak a fejlesztések. A legfontosabb szempontok között említhetjük a helyi lakosok bevonását és partnerként való kezelését, a különböző területek közötti kapcsolatot és együttműködést. Fontos cél a helyi erőforrások felkutatása és az ezen alapuló finanszírozás és menedzsment kialakítása. Miért is jó ez és miért nyújt segítséget Magyarországnak is? Olyan forrás, amely más csatornán nem érhető el, integrált, átfogó segítséget kínál, főleg a kis- és középvállalkozásoknak, melyek manapság igen nehéz helyzetben vannak Magyarországon. Így a kedvezőtlen folyamatokat, a vidéki térségek leszakadását és a vidékről való elvándorlást, ha nem is megállítani, de legalábbis mérsékelni lehet (Csáki-Pakot: 2008).

A magyarországi példa a Cserehát-Hernád-Bódva vidék Térségfejlesztési programja „A térség mely élni akar” címet viseli. Ennek komoly és átfogó társadalomkutatások képezték alapját, ennek a vitaanyagként szolgáló dokumentumnak az áttanulmányozásával megérthető, hogy milyen koncepció alapján akarják a fejlesztéseket véghezvinni. A térség hasonló problémákkal küzd, mint Nagybörzsöny. Nagybörzsönyt ugyanakkor ne sújtják azok a kifejezett területi hátrányok, amelyek a csereháti térséget, hiszen sokkal közelebb van a fővároshoz és kiemelt terület közelében fekszik a Dunakanyarban. Az viszont a dokumentumokból kivehető, hogy mindkettő az idegenforgalomra támaszkodhat leginkább.

A Cserehát-Hernád-Bódva vidék turizmusfejlesztési stratégiájának következők a fő céljai: jövedelmet hozzon a térségbe és munkahelyeket teremtsen a beinduló program, szélesítse a belső piacot, segítse a fiatalok végleges letelepedését a területen vagy még több fiatalot vonzzon a térségbe, segítsen a természeti és kulturális környezet hatékony megtartásában, serkentőleg hasson gazdaság más ágazataira, segítsen a határ menti kapcsolatok kiépítésében, vagy erősítse a meglévőeket, eszköz legyen a meglévő társadalmi konfliktusok kezelésében vagy esetleg megelőzésében.

A Cserehát rendkívül kedvező feltételekkel bír a falusi turizmust illetően. Aprófalvas, sűrű településszerkezettel bíró területről van szó, melyek különösen kedveznek a vendégek számára, hiszen lehetőség kínálkozik a vendéglátókkal közvetlen emberi kapcsolatok kialakítására. Távlatosan szükséges a szálláshelyek, infrastrukturális viszonyok fejlesztése, a programkínálat és a háttérszolgáltatások bővítése. Lényeges, hogy egy-egy település rátaláljon a saját identitására és egyedi vonzerőt megtaláljon a településen. Ehhez jó marketing stratégia szükséges és a

turizmushoz kapcsolódó gazdasági ágazatok integrált fejlesztése. Az ebben a munkában résztvevők számára biztosítani kell a szervezeti háttérrel és érdekvédelmet. Véleményem szerint a lakosság felkészítése erre és motiválása a leghangsúlyosabb pont. Ebből számos előny származhat. A helyiek szemlélete sokban átalakulhat, megnőhet az önbecsülésük és a motiváltságuk abban, hogy tegyenek közösségük jövőjéért (G. Fekete - Francsics 1995)

A vidékfejlesztési stratégiák kidolgozásánál figyelembe kellene venni, hogy milyen tradíciók befolyásolják az emberek gondolkodását és ez majd a megvalósításnál hogyan fogja befolyásolni a lokális társadalom hozzáállását. Fontos lenne továbbá úgy kezelni ezeket a területeket, hogy ezek az európai kultúrának szerves részei, így tehát nem mindegy, hogy milyen irányba történnek változások. Rendkívül fontos és hangsúlyos a környezet és tájvédelem kérdésköre is, de szerencsére azt tapasztaljuk, hogy egyre jobban odafigyelnek a különböző pályázatok vagy tervezetek létrehozásánál ezekre a kritériumokra (Kulcsár- Dávid 2005).

3.2. A Börzsöny, mint Pest megye egyik turisztikai fejlesztési célterülete

A Pest Megyei Területfejlesztési Tanács által megrendelt *Pest megyei területfejlesztési stratégia és operatív program* 2003-ban került elfogadásra. Számomra érdekesnek bizonyult, hogy egy viszonylag jobb helyzetben lévő régióban is hasonló fejlesztési koncepciókat dolgoznak ki.

Pest megyében egyértelmű, hogy a főváros és annak vonzáskörzete határoz meg mindent és ezek alapján azt gondolnánk, hogy ezért sokkal jobb eredményeket képes felmutatni, mint a távolabbi vidéki térségek, de ezt a feltételezést a legtöbb statisztikai adat nem igazolja. Nincs első helyen semmilyen szempontból, de a Dunakanyar előkelő helyen van az ország turizmusát illetően. A külföldi turisták első számú célpontja nem ez a régió. Pest megyén belül a Dunakanyart és az északi régiót kezelik kiemelt üdülőkörzetként, mely vendégforgalomban is megmutatkozik. „A Dunakanyar kiemelt üdülőkörzet a Börzsöny, a Visegrádi- és a Pilis hegység által körülvevett 40 km-es Duna szakasz mentén terül el, amely magában foglalja a Pesti síkságot és az Ipoly völgyének egy részét is... Az üdülőkörzet 44 települése a Duna-Ipoly Nemzeti Park része. A legszebb magyar Duna-szakaszt felölelő táj legfőbb

vonzerejét a természeti adottságainak változatossága, az országos jelentőségű kulturális-történelmi nevezetességei, a vízi sportolási lehetőségek, a termálvíz, a természetjáró és a téli-sport adottságok, valamint a főváros közelsége jelenti. A vízparti üdülés lehetőségeit ugyan rontja a Duna vízminősége, de a látogatók száma a csúcsidőszakban így is mintegy 200 ezer főre tehető. A körzet ma elsősorban a főváros üdülési, víkendezési és kiránduló igényeinek kielégítését szolgálja, de a fővároshoz való közelség miatt a nemzetközi kiránduló idegenforgalom is jelentős szerepet játszik” (Pest megyei területfejlesztési stratégia 2003:61).

A turisztikai terméktípusok különféle csoportokba sorolhatók területünkön:: kulturális és örökség turizmus, aktív turizmus (vízi turizmus, lovaglás, természetjárás, horgászat-vadászat), rendezvények, falusi turizmus, bor és gasztronómiai turizmus, üzleti és konferencia turizmus. A természetjáráshoz hozzátartozik az erdei kisvasút is (Kemence-Hajagos, Nagyborzsöny-Nagyirtáspuszta, Kismaros-Királyrét közötti keskenyvágányú vasútvonal). A vadászathoz 700 ezer hektárnyi vadászterület áll rendelkezésre a vadászengedéllyel rendelkezőknek és az ország valamennyi apró és nagyvadja megtalálható itt. A kulturális- és örökségturisztikai látványosságok a legnépszerűbbek (Pest megyei területfejlesztési stratégia: 2003). „A megye turizmusa szempontjából az egyik legfontosabb vonzerőt, településeinek épített öröksége jelenti. A megye földrajzi fekvéséből és történelmi szerepéből adódóan, a római birodalom korából származó kulturális emlékekkel és az ezeréves magyar államiság során létrehozott, az európai kultúrtörténet egyes korszakainak tárgyi és szellemi értékeivel egyaránt rendelkezik... A kulturális rendezvények egyre jelentősebb szerepet játszanak a megye turisztikai kínálatában” (Pest megyei területfejlesztési stratégia 2003: 63). Nagyborzsöny ilyen szempontból Pest megye egyik abszolút célterülete, mert a vízi turizmuson kívül, minden turisztikai terméktípus megtalálható.

A programban szerepelnek azok a tényezők is, amelyek miatt nem igazán haladnak a fejlesztések és jó pár év elteltével, úgy látom Nagyborzsöny kapcsán, hogy még mindig fennállnak ezek a problémák. A legfőbb probléma az együttműködés hiánya szinte minden szinten. Nem csak a civilek egymás közötti együttműködése akadozik, hanem a szolgáltatók, a vállalkozók, a települések és kistérségek egymás közötti együttműködése, a köz- és magánszféra együttműködése, de még a fővárossal való kooperáció sem működik igazán.

Egy ilyen „elitnek” mondható régióban, ahol az idegenforgalmi tevékenységeknek igen nagy hagyományai vannak: nem elég színvonalasak a szolgáltatások, nincs meg a megfelelő szaktudás és a látogatókhoz való megfelelő viszonyulás sem.

Óriási probléma, hogy a kistérségi intézményrendszer nem elég kiépült, az önkormányzatok alulfinanszírozottak, a turisztikai fejlesztésekre egyáltalán nem jut pénz. Az infrastruktúra elmaradottsága mellett gyengék a civil szervezetek és pénz nélkül ők sem tudnak sokat tenni.

Nincs turisztikai referens a településeken, mert nem tudják megfizetni. Nincsenek, vagy csak elvétve vannak információs pontok a településeken. A kistérségi menedzseri intézmények nem tudják végig vinni a turizmusfejlesztési projekteket. A meglévő turisztikai oktatás kevés és kibővítésre vár.

Az előremutató fejlesztésekben az önkormányzatokat akarják arra motiválni, hogy merjenek beruházásokat kezdeményezni a turizmus területén. Az eddigiekben vagy nem tudták ezt megtenni vagy pedig féltek ettől, mert nem profitáltak belőle annyit, amennyit reméltek. Az infrastrukturális fejlesztéseket muszáj meglépni, mert ez nem csak az idegenforgalom miatt szükséges. Sokkal erősebb igény van a közsféra támogatására. A vállalkozásokat hatékonyan segíteni kell, hogy minőségi kínálatot tudjanak nyújtani a versenyképesség növelése érdekében. Fontosak a falusi turizmushoz kapcsolódó beruházások, illetve a rendezvény- konferencia- és oktatástréningek bevezetése, hogy ezáltal is javuljon a minőség. Turisztikai referens, turisztikai információs pontok és kistérségi irodák létrehozása szükséges. A legfontosabb, amely nélkül a többi sem fog fejlődni, hogy az együttműködési készséget javítsák minden szinten, ahol csak lehet.

Nagybörzsönnél vannak sokkal látogatottabb, felkapottabb helyek is ebben a régióban (pl. Visegrád, Esztergom, Szentendre). Ha összességében ez a helyzet ebben a régióban, akkor nem várhatunk nagy csodákat a keleti vagy északkeleti régióktól sem. Láthatjuk, hogy a nehézségek, a megoldási javaslatok és fejlesztések nagy részben országos trendeket követnek. A kistelepülések az ország egyik legfejlettebb régiójában is a szegény régiókhoz hasonló nehézségekkel küzdenek. Helyi viszonylatú megoldások csak akkor születnek, ha civilek összefognak és kitartanak elképzeléseik mellett.

3.3.Kínál-e településfejlesztési esélyt a falusi turizmus Nagybörzsönyben?

E fejezetből láthatjuk, hogy a településen sok helyen indulnak be fejlesztési projektek és többféle megközelítés létezik. A turizmus egyik olyan pillér, amelyre támaszkodnak a fejlesztési tervezetek. Ha egy településnek minden adottsága meg van hozzá, hogy ott turisztikai tevékenységeket lehessen folytatni, akkor érdemes megragadni ezt a lehetőséget. Munkahelyteremtő és alternatív jövedelemforrás az itt élő családoknak, talán vonzó lehet nemcsak a turisták számára, hanem a jövőendő nemzedéknek is, ha itt akarnak családot alapítani vagy vissza akarnak költözni ide, akkor legyen motivációjuk.

A polgármester asszonnyal készült interjúban szó esett számos megvalósítás alatt lévő pályázatról és infrastrukturális fejlesztésről. A szennyvíz- és csapadék elvezető hálózat kiépítése folyamatban van. Nemrégben fejezték be a szeméttelep rekultivációját és egy vízbázis védelmi program megvalósítása is folyamatban van. A pince- és préházsor egy része műemlékké lett nyilvánítva, de ezek megőrzése, rendbetétele nem egyszerű feladat, mert sok pince magánterületen található és a tulajdonosok nem hajlandóak lépni a kérdésben. Pályázatot nyertek a kisiskola és a művelődési ház tetőszerkezetének felújítására és a nyílászárók javítására. A falu alatt hatalmas pincehálózat van, amelyek a nagy esőzések következtében beszakadtak. Ezek rendbehozatala rendkívül költséges és nehéz, de az önkormányzat ezzel is megpróbál megbirkózni.

A készülőben lévő kormányzati tervek számos megszorítást tartalmaznak, amelyek Nagybörzsönyszámára is kedvezőtlenek lehetnek. Az 1500 fős településeken meg akarják szüntetni az önkormányzatokat és 2013-tól lehetséges, hogy visszaállítják a járási rendszert. Nagybörzsöny három településsel tárgyal, hogy a települések összefogásával bevezessék a körjegyzőséget. A jelenlegi polgármester asszony szerint ezekből az intézkedésekből a kistelepülések csak vesztesen tudnak kijönni.

A TENE, melyet az önkormányzat anyagiakban nem tud segíteni, mégis teszi amit tud. A rendezvényekkel kapcsolatban program füzetek kiadását tervezik, melyen a település térképén bejelölik a programok helyszíneit is. Próbálják a programokat, rendezvényeket egy programcsomaggá összefogni és így reklámozni. Felméréseket

készítenek, hogy honnan érkeznek többen és milyen programokra van igény. Ezáltal alakítani tudják a programkínálatot és képet kapnak arról, hogy hová érdemes szétszórni a reklám anyagot. A rendezvényeken regisztrációk alkalmával elérhetőségeket is gyűjtenek és így már egy elég nagy adatbázissal rendelkeznek ahhoz, hogy minél több vendéget tudjanak programjaikról értesíteni. Saját honlapja a településnek és az egyesületnek is van és ezen is minden rendezvényről tájékoztatnak. Többek között egy kiadványon is dolgoznak, melyben a település minden attrakciója fel lesz tüntetve magyar, német és szlovák nyelven. Különböző tévécsatornák is rendszeresen felkeresik Nagyborzsönyt, hogy műsorokat készítsenek a településről, ez rendkívül jó reklám számukra. A TENE vezetője azonban azt is elmondta, hogy csak akkor tud ez az egész jól működni, ha megfelelően koordinálják az egyesületet és nem hullik szét ez a csoport.

A település központjában épülő hotelt és éttermet mindenki nagy reményekkel várja. Úgy gondolják, hogy munkahelyeket teremt ez a vállalkozás, ami még akkor is pozitív hatású, ha a vendéglátóhely kihasználása idényjellegű lesz. Az idegenforgalom szempontjából szükséges, hogy egy ilyen színvonalú vendéglátóhely is létrejöjjön. A perspektivikus konferenciaturizmus is igényli, hogy egy nagyobb befogadóképességű vendéglátóhely létrejöjjön, a Lek-Vár-Lak és a kávézó is ettől várja a fellendülést. A Lek-Vár-Lak forgalmának növekedésével pedig esetleg újra lesz értelme bogyós gyümölcsöket termesztetni.

Sajnos a turizmusra épülő gazdasági tevékenységek nem elegendőek ahhoz, hogy megtartó erővel bírjanak egy település egészét tekintve. Nagyborzsöny esetében is rengeteg fejlődést lehetett tapasztalni az elmúlt években, de most úgy tűnik, hogy ez mégsem elegendő a falu fejlődése, vonzereje és népességmegtartó ereje szempontjából. Rengeteg munkájuk fekszik az eddigi eredményekben, mégis visszaesés tapasztalható. A gazdasági problémák is elég súlyos gondot okoznak, de legnagyobb baj, hogy az együttműködés sem zavartalan a falu lakói között. Az előítéletek és a hatalmi pozíciók miatti problémák hátráltatják az összefogásokat. A programok és rendezvények, melyeket az egyesület aktív tagjai, a turisztikai vállalkozók kitalálnak, valamilyen szempontból kétségeket keltenek a helyi emberekben, ugyanakkor gazdagítják a falu életét és segíthetik az összefogás kialakulását.

Kínál-e településfejlesztési esélyt a falusi turizmus Nagybörzsönyben? Lehetőséget mindenképp kínál és ezt részben jól ki is tudják használni, még akkor is, ha számos külső és belső problémával kell megküzdeniük. Ma a gazdasági viszonyokat tekintve egy település fenntartásához nem elég a turizmus, viszont mindenképp hozzájárul ahhoz, hogy az embereknek bízzanak településük jövőjében. A turizmus és az állandóan változó igények fejlődésre, változtatásra sarkallják a közösséget, ami ha megfelelő irányban és mértékben valósul meg, akkor mindenképpen pozitívan befolyásolja Nagybörzsöny jövőjét.

Összegzés

A 2011-es terepmunka tovább árnyalta a település mindennapjairól, a helyi turizmusról és a fejlesztés perspektíváiról kialakított tudásomat. Korábban dolgoztam a nagybörzsönyi vendéglátásban, turistaként és kutatóként is visszalátogattam, a többféle szerep többféle perspektívából mutatta meg Nagybörzsöny arcait. Elsősorban annak a bemutatása motivált, hogy a kistelepülés miként hasznosítja egyedülálló értékeit, vizsgáltam továbbá a meghatározó turisztikai vállalkozók a hagyományhoz és az innovációhoz való viszonyát, turisztikai stratégiáit és jövőképét. Nagybörzsöny lakosainak nagy része tisztában van a település jó adottságaival, ugyanakkor nehezen tudnak együttműködni, összefogni a jövő érdekében, pedig ez egyéni és közösségi érdek is, ezzel a kutatás előzetes hipotézise is beigazolódott. 2011-ben a turisták körében is végeztem felmérést, akik összességében pozitív véleményt mondtak a településről és a turisztikai kínálatról. A meglevő turisztikai kezdeményezések annak ellenére, hogy a település múltja és kulturális öröksége gazdag, jórészt az országosan ismert minták alapján szervezik az eseményeket és építik fel a település imázsát.

Melléklet

Nagybörzsöny kérdőív 2011

1.1.A Nagybörzsönybe érkező látogatókhoz, turistákhoz szóló kérdőív

1. Honnan érkezett?
2. Egyedül, családdal vagy csoportosan látogatott el Nagybörzsönybe? (Egyéni elhatározás volt vagy pedig egy szervezett kirándulás eredménye az út)
3. Mennyi időt töltenek el Börzsönyben, és ha huzamosabb ideig maradnak itt, akkor hol szálltak meg? (Mi indokolta a választásukat, mi alapján döntötték el, hogy hol fognak megszállni? Elégedettek-e eddig ezzel a szállással?)
4. Most járnak először Börzsönyben vagy már jártak itt többször is?
5. Miért éppen Nagybörzsönt választották uticélul?
6. Milyen ismereteik voltak Nagybörzsönyről mielőtt a településsel konkrétan megismerkedtek?
7. Túrának-e a mostani nagybörzsönyi tartózkodásukkor, jártak-e, túráztak-e már korábban a Börzsöny-hegységben?
8. Mi az, amit mindenképp meg akarnak nézni a településen és mi az, amit egy idelátogatónak feltétlenül látnia kell?
9. Milyen nagybörzsönyi rendezvényekről hallottak már? Esetleg milyen rendezvényeken vettek már részt, amelyet a község szervezett?
10. Önökben milyen kép alakult ki Nagybörzsönyről?
11. Mit gondolnak milyen látogatókat, turistákat vonz igazán ez a település?
12. Mi az, ami egyedivé teszi a települést?
13. Mit tudnak arról, hogy az itt élő emberek mivel foglalkoznak, és miből tartják fent magukat? Milyen lehetőségei vannak a településnek munka szempontjából?
14. Milyen jövője van Nagybörzsönynek a község fennmaradása szempontjából és turisztikai szempontból?
15. Tervezik, hogy máskor is visszatérnek ide?

1.2.Vendégház tulajdonosokhoz és üzemeltetőkhez szóló interjú vázlat

1. Mióta foglalkoznak vendégház üzemeltetéssel?
2. Miért kezdtek el ezzel foglalkozni?
3. Milyen tényezők befolyásolják azt, hogy egy településen vendéglátással lehessen foglalkozni? Konkretizálva Nagybörzsönyre!

4. Hogyan alakult a vállalkozás sorsa? Hogyan gyarapodott, milyen nehézségek voltak? Kitől kaptak ehhez támogatást? Pályáztak-e?
5. Milyen (érdeklődési körű, anyagi kondíciójú) vendégeket próbálnak meg elsősorban megcélozni?
6. Milyen szolgáltatásokat tudnak nyújtani az ideérkezőknek?
7. Milyen vendégeik vannak legtöbbször? (családok, párok, magán személyek, idősök, fiatalok)
8. Vannak-e visszatérő vendégeik?
9. A külföldiek mennyire részesítik előnyben az ilyen jellegű szállásokat?
10. Nagyborzsöny faluképébe a vendégház mennyire illeszkedik bele? Vagy egyáltalán cél volt-e az a vendégház kialakításánál, hogy összhangban legyen a település jellegével?
11. A település vezetők és a településért munkálkodók milyen képet próbálnak meg kialakítani a településről? Ön részt vesz-e ebben?
12. Ez a fajta jövedelemforrás elég a megélhetéshez egy család vagy egy személy számára vagy pedig csak jövedelem kiegészítő tevékenység?
13. Milyen helyi tradicionális elemeket építenek bele a vendéglátásba? Cél-e az hogy a helyi sajátosságok és hagyományok a vendéglátásban is megmutatkozzanak?
14. Honnan ismerik ezeket a régi, helyi hagyományokat (saját, családi ismeret, könyvek vagy helyi, idősebb emberek)
15. Miért jönnek Nagyborzsönybe az emberek? Pihenni vagy pedig konkrét rendezvények, programok miatt?
16. Mik a legkedveltebb programok a településen?
17. Milyen jövője van Nagyborzsönyben azoknak, akik turizmusból akarnak megélni és azoknak, akik ebbe nem tudnak bekapcsolódni?
18. Mennyire követik nyomon azt, hogy más településeken hogyan alakul a turizmus, falusi turizmus?
19. Etnikai tényezők, társadalmi feszültségek mennyire befolyásolják a vendéglátást például a romák vagy a külföldi betelepülők vagy munkanélküli, deklasszált lakosok?

1.3.Helyi szervezetek képviselőihez szóló kérdések

1. Hogyan és mióta vesz részt a település életében? Helyi születésű?
2. Mit tart fontosnak fejleszteni a településen?
3. Tudnak-e pályázni, ha igen, milyen pályázataik voltak (EU-s, belföldi, Leader-község-e) ?
4. Személyesen részt vesz-e a turizmus alakításában közvetlen vagy közvetett módon?
5. Ha közreműködik a falu jövőjének az építésében, akkor ezt miért teszi?
6. Ön szerint, milyen jellegű település Nagyborzsöny és ehhez képest milyen képet próbálnak meg kialakítani róla?

7. Mit gondol, hogy a falunak milyen jövője van? Ezen belül a turizmus, falusi turizmus mit jelenthet a település megélhetésében?

1.4.Boltosok (Lek-Vár-lak, Landhaus)

1. Mióta üzemeltetik ezt a boltot?
2. Miért kezdték el csinálni és honnan kapták hozzá az ötletet?
3. Hogyan alakult eddig a vállalkozás sorsa? Kik segítettek ebben, kiktől kaptak támogatást illetve milyen nehézségek voltak?
4. A faluról kialakított vagy kialakítandó képbe mennyire illeszkedik bele ez a bolt?
5. A helyi turizmus fellendítésében mennyire játszik szerepet ez a bolt?
6. Helyi tradicionális termékeket árulnak a boltban? Tradicionális, amivel foglalkoznak vagy nem is cél, hogy a helyi hagyományokhoz köze legyen?
7. Mennyire építenek a helyi természeti, kulturális erőforrásokra és a helyi munkaerőre?
8. Milyen jövője van, lehet ennek a boltnak?

Nagybörzsöny kérdőív 2011 (A Nagybörzsönybe érkező látogatókhoz, turistákhoz szóló kérdőív)						
	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Honnan érkezett?	Békés megye: Lökőháza	Győr	Budapest	Budapest	Dunakeszi, Budapest	Budapest
Egyedül, családdal vagy csoportosan látogatott el Nagybörzsönybe? (Egyéni elhatározás volt vagy pedig csoportos szervezés?)	párjával	családdal	párjával	párjával	családdal	családdal
Megszálltak-e a faluban és ha igen akkor hol?	nem itt hanem a környéken	igen, plébánián	nem	nem	igen, családnál	nem
Mennyi időt töltenek itt?	3 nap	1 hét	1 nap	1 nap	hétvége	1 nap
Jártak-e már korábban Nagybörzsönyben? Turáztak-e már Börzsönyben?	nem	igen (negyedszerre)	igen	nem	igen	igen
Miért Nagybörzsönyt választották uticélul?	kisvasút	család	vadásznapok, sárkányrepülő	Kemence település és környékét járják be	személyes kötődés	Kemence kisvasút nap
Milyen előzetes ismeretek voltak Nagybörzsönről mielőtt konkrétan megismerkedtek volna vele?	tájház, templomok	semmi	semmi	román kori templom, kisvasút	személyes kötődés	semmi
Mi az, amit már megtekintettek a településen?	tájház, templomok	kisvasút, Szt. István templom, evangélikus templom	inkább a környéken nézelődtek, a falu látképét tekintették meg	román kori templom, kisvasút	vízimalom, temető, lepényes	kisvasút, templom, lepény
Milyen nagybörzsönyi rendezvényekről hallottak már?	semmi	semmi	vadásznap	semmi	kemencék, főző és kaszáló verseny, szüreti felvonulás, borkostoló, disznóvágás	Vadásznap, Hűvös pincék-Forró kemencék
Milyen kép alakult ki Önökben Nagybörzsönről?	nagyon tetszik	nyugodt	pozitív, helyi etnikum zavaró viselkedése, családias hangulat	kellemes település, szép vendégházakkal	pozitív	szimpatikus
Mi az, ami egyedivé teszi a települést? Milyen látogatókat vonz leginkább ez a település?	jó hangulatot, csendet, erdőket, sok látnivalót keresőket	természet, Kisvasutat kedvelő embereket	családokat	vasút barátokat, kirándulókat	családok, természet kedvelő emberek, túrázók	nyugalmas keresők, családok, vasút barátok, erdőjárók
Mit tudnak arról, hogy az itt élő emberek mivel foglalkoznak, miből tartják fent magukat? Milyen lehetőségei vannak a falunak a munka szempontjából?	Pestre járnak dolgozni	vadászat, erdészet	vendégházak, falusi turizmus, Szobra járnak dolgozni	málna, gyümölcs termelés, mezőgazdaság, falusi turizmus, lepényezés	segélyek, nyugdíjasok, falusi turizmus	régebben bogys gyümölcsök termesztése, most nem tudni
Milyen jövője van Nagybörzsönynek a község fennmaradása szempontjából és turisztikai szempontból?	jó lenne ha megőrizni a mostani arculatát és hangulatát	falusi turizmus, bevándorlók érkezése	falusi turizmus, látogókóbból származó bevételek (kisvasút, turisták)	helyiek összefogásával fejlődés	Mint a környező hasonló helyzetben lévő települések	szomorú jövőkép, a kézművességre és a turizmusra kell alapozni
Tervezik, hogy máskor is visszatérnek ide?	igen	olyan része az országnak, amelyet mindenképp látni kell	minden évben	igen	többször visszajárnak	elképzeltető

7.	
maros	
al	
étszilvafás ház	
an a úkhöz és ak számára	
án templom, t, Lek-Vár Lak	
t	
ott, pozitív	
ekes családok, arizmust c, kirándulók	
látás	
helyzet, látás, izók támogatása	
iképpen itogatnak még	

Képek

1. fénykép

2. fénykép

3. fénykép

4. fénykép

5. fénykép

6. fénykép

Felhasznált irodalom

COHEN, ERIK

1996 The Sociology and Tourism. Approaches, issues, and findings in.: The Sociology of tourism. Theoretical and empirical investigation szerk.: Apostolopoulos Y. et. al. London- New York Routledge 51-75.

BÓDIS KRISZTINA

1998 Posztmodern turizmus in. A turizmus, mint kulturális rendszer. Tanulmányok szerk.: Fejős Zoltán Budapest: Néprajzi Múzeum 189-196.

FEJŐS ZOLTÁN

1998 „Hordák” és „alternatívok”? in.: A turizmus, mint kulturális rendszer. Tanulmányok szerk.: Fejős Zoltán Budapest: Néprajzi Múzeum 5-9.

FEJŐS ZOLTÁN- SZIJÁRTÓ ZSOLT

2000 A turizmus, mint kulturális menedék in.:Turizmus és Kommunikáció Budapest-Pécs: Néprajzi Múzeum- PTE Kommunikációs Tanszék

G. FEKETE ÉVA

1998 Cserhát- Hernád- Bódva vidék – Fejlesztési Program: A térség mely élni akar II/1. Turizmus fejlesztési stratégia és program (vitaanyag). Reg- Lex Bt., Edelény

G. FEKETE ÉVA

Cserhát- Hernád- Bódva vidék – Fejlesztési Program: A térség mely élni akar I. Helyzet elemzés és fejlesztési stratégia

KISS GABRIELLA

2001 Tömegturizmus és tömegkultúra in.: Kultúra és közösség 4.-5. évfolyam 9-19.

KOVÁCS TERÉZ

1995 A mezőgazdaság átalakulásának kérdőjelei in.: Kiút a válságból II. Falukonferencia szerk.: Kovács Teréz (MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs 1993) 36- 44 p.

1995 Agrárpolitika- vidékfejlesztés III. Falukonferencia szerk.: Kovács Teréz Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja 24- 35.

2003 Vidékfejlesztési politika. Dialóg Campus Szakkönyvek - Terület és Települési Kutatások 22. Dialóg Campus Kiadó, Budapest- Pécs 1-259. o.

LANFANT, MARIE- FRANCOISE

1994 Introduction in.: International Tourism. Identity and Change szerk.: Lanfant, Marie Françoise London: International Sociological Association 1-24.

MOLNÁR M. FERENC

2000 Nagyborzsöny Száz magyar falu könyvesháza Budapest

SCHLEICHER VERA:

1998 Turizmus és regionalizmus in.: A turizmus, mint kulturális rendszer. Tanulmányok szerk.: Fejős Zoltán Budapest: Néprajzi Múzeum 203-213.

SZIJÁRTÓ ZSOLT

2000 A turizmus, mint menedék. Képek és elképzelések a Káli-medencében in.: Turizmus és kommunikáció. Tanulmányok szerk.: Szijárt Zsolt- Fejős Zoltán Pécs-Budapest: Néprajzi Múzeum7-23.

PEST MEGYEI TERÜLETFEJLESZTÉSI TANÁCS

2003 Pest megyei területfejlesztési stratégia és operatív program. Kand H Euroconsulting-HitesyBurtuczHollai

PUSZTAI BERTALAN

2003 Megalkotott hagyományok és falusi turizmus- A Pusztamérgesi eset. Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, Szeged

SÜLI-ZAKAR ISTVÁN

2003 A terület- és településfejlesztés alapjai. . Dialóg Campus Szakkönyvek - Terület és Települési Kutatások 22. Dialóg Campus Kiadó, Budapest- Pécs 1-471. o.

Internetes források

Bíró A. Zoltán

Vidékfejlesztés: kényszer vagy esély? *Korunk*, 2008. június:

<http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2008&honap=6&cikk=8916> {2011.11.20.}

Csáki Rozália- Patkó Mónika

A Leader típusú vidékfejlesztés. *Korunk*, 2008. június:

<http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2008&honap=6&cikk=8915>

Horváth Alpár: Falusi

Turizmus- vidékfejlesztés – Turizmusfejlesztési támogatások Romániában. *Korunk* 2008. június:

<http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2008&honap=6&cikk=8919>

Kiss Kornélia

Falusi turizmus- eltérő értelmezések, eltérő piaci lehetőségek. *Tuizmus Bulletin*, 2001/1:

http://itthon.hu/site/upload/mtrt/Turizmus_Bulletin/01_03/Sz19.htm

Kulcsár László- Dávid L. Brown

Modernizáció és vidékfejlesztés. *Korunk*, 2005. április:

<http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2005&honap=4&cikk=7835>

Peti Lehel

Testvérfalvak és falusi turizmus. *Korunk*, 2005. április:

<http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2005&honap=4&cikk=7844>

Nagybörzsöny hivatalos honlapja: <http://www.nagyborzsony.hu/news.php>

Tegyünk Együtt Nagybörzsönyért: <http://tenekht.hu/index.php>

Nagybörzsönyi Kisvasút: <http://www.kisvasut.hu/index.php?rfa=10>

Képek jegyzéke

1. fénykép: "Édes Otthon Vendégasztal" épülete kívülről Nagybörzsönyben (saját fotó: 2011)
2. fénykép: "Édes Otthon Vendégasztal" épülete kívülről Nagybörzsönyben (saját fotó: 2011)
3. fénykép: Lek-Vár-Lak belülről Nagybörzsönyben (saját fotó: 2011)
4. fénykép: Hubertus vendégház udvara (saját fotó 2011)
5. fénykép: Hagyományőrző Falusi Disznóvágás Nagybörzsönyben 2011 forrás:
http://tenekht.hu/e107_plugins/autogallery/autogallery.php?show=5.2011%20%20K%E9pekben%2F4.Diszn%F3tor%202011%20Febru%E1r%2FP2190096.JPG&start=20
6. fénykép Hűvös pincék-Forró Kemencék 2010-ben forrás:
http://tenekht.hu/e107_plugins/autogallery/autogallery.php?show=4.2010%20K%E9pekben%2F6.H%FBv%F6s%20Pinc%E9k%2C%20Forr%F3%20Kemenc%E9k%204.%2FZsuzsit%F3l%20129.jpg&start=40